

Religion and
Human Rights

CATHOLIC
UNIVERSITY
OF CROATIA
Z A G R E B
UNIVERSITAS
STUDIORUM
CATHOLICA
CROATICA
Z A G R A B I A

Konrad
Adenauer
Stiftung

„Political Rights and Religion“

Conference of the international research project „Religion and Human Rights“
9th – 12th December, 2015, Zagreb * Catholic University of Croatia

Na današnji međunarodni Dan ljudskih prava i u sjećanju na *Opću deklaraciju o ljudskim pravima* važno je osvijetliti i ulogu religije, u ovome slučaju Katoličke Crkve, i njezinog doprinosa tom povijesnom događaju.

Nakon katastrofa Drugog svjetskog rata i brutalnosti koje su se čovjeku pojedincu nanosile filozofska misao zapada u dubok muk kojeg Theodor Adorno izražava u pitanju da li su etika, moral i pravo nakon Auschwitzta uopće moguće.¹ Teolozi Johann Baptist Metz² s katoličke strane i Jürgen Moltmann³ s protestantske strane promišljaju o mogućnosti teologije nakon Auschwitzta. Gaženje čovjeka po bilo kojoj osnovi dovodi u svakom vremenu do duboke krize kulture i civilizacije pa i smisla.

Ono što povezuje religije (posebice kršćanstvo) i moderni koncept ljudskih prava - koji ima duboke kršćanske korijene (!) - jest upravo **čovjek**. U modernom kako međunarodnom tako i nacionalnom pravu upravo je čovjek nositelj prava. *Povelja Organizacije Ujedinjenih Naroda* iz 1945. jasno potvrđuje „vjeru u osnovna prava čovjeka, u dostojanstvo i vrijednost čovjeka, u ravnopravnost muškarca i žene i u ravnopravnost velikih i malih naroda“⁴ kao i tri godine kasnije *Opća deklaracija o ljudskim pravima* (1948.) koja

¹ Adorno dalje pita: „Den Satz, nach Auschwitz noch Lyrik zu schreiben, sei barbarisch, möchte ich nicht mildern; negativ ist darin der Impuls ausgesprochen, der die engagierte Dichtung beseelt.“ Theodor W. Adorno: *Engagement*. Zitiert nach: Petra Kiedaisch (Hrsg.): *Lyrik nach Auschwitz. Adorno und die Dichter*, S. 53.

² Johann Baptist Metz, Ende bürgerlicher Religion, in: ders. *Jenseits bürgerlicher Religion: Reden über die Zukunft des Christentums*, München/Mainz 1980, 29-50, hier: 30-31.

³ Moltmann spominje pojam 1972. u knjizi: „Der gekreuzigte Gott. Das Kreuz Christi als Grund und Kritik christlicher Theologie“.

⁴ Povelja Ujedinjenih Naroda, u: Juraj Hrženjak, *Međunarodni i evropski dokumenti o ljudskim pravima. Čovjek i njegove slobode u pravnoj državi*, Zagreb, 1992., str. 98.

priznaje „urođeno dostojanstvo i jednaka i neotuđiva prava svih članova ljudske obitelji“⁵ i jasno naglašava da je „nepoštivanje i preziranje prava čovjeka vodilo barbarskim postupcima“⁶.

Upravo religija uzdiže ljudski duh i razum prema temeljnoj i svakome čovjeku svojstvenoj i razumljivoj istini da je svaka osoba „imago Dei“ i na tom temelji jednako dostojanstvo svakog čovjeka bez obzira na rasu, naciju, etničku pripadnost, religiju, društveni status, zdravstveni položaj ili bilo koju različitost. Svi su ljudi djeca Božja i time obdareni kraljevskim dostojanstvom koje nitko nema pravo gaziti. A upravo je ljudsko dostojanstvo temelj modernog koncepta ljudskih prava kako to deklaracije, konvencije i paktovi o ljudskim pravima neumorno ističu nakon II. svjetskog rata.

Već je u enciklici „Pacem in terris“ pape Ivan XXIII. iz 1963. godine **čovjek** u središte kao nositelj prava, ljudskih prava. Ostvarivanje brige i odgovornosti za konkretnog čovjeka Crkva ostvaruje, između ostalog, upravo zalaganjem za ljudska prava.

Za Crkvu je – kako to u katoličkoj tradiciji izriče Papa Ivan Pavao II. u svojoj enciklici „Centesimus annus“ iz 1991. godine - upravo

„**čovjek** prva staza, prvi put što ga Crkva mora prijeći vršeći svoje poslanje. (...) Njezin je jedini cilj bila briga i odgovornost za **čovjeka**, kojega joj je povjerio sam Krist, za toga čovjeka koji je, kako prisjeća II. vatikanski koncil, jedino stvorenje što ga je Bog htio radi njega samoga (...) Nije riječ o ‘apstraktnu’ čovjeku, nego o realnu, ‘konkretnu’ i ‘povijesnu’: riječ je o svakom čovjeku, jer svakoga obuhvaća otajstvo otkupljenja“.⁷

I nekoliko godina prije proglašenja *Opće deklaracije o ljudskim pravima* upravo su nevladine udruge a posebice religiozne nevladine udruge odigrale ključnu ulogu u tome da u *Povelju Ujedinjenih Naroda* budu uvrštene obveze s obzirom na ljudska prava te da se stvore mehanizmi za nacrt *Opće deklaracije o ljudskim pravima*.

Isto priznanje dolazi od prvotnog “arhitekta” *Opće deklaracije o ljudskim pravima* René Cassina, koji je naglasio važnost doprinosa nevladinih udruga u razdoblju nacrta *Opće deklaracije*, ali također njihov doprinos u procesu širenja principa *Opće deklaracije*. Pozitivan učinak toga se očitovao u porastu suradnje krajem 1960.-ih godina između religioznih i sekularnih nevladinih organizacija (npr. Pax Romana ili Amnesty International).

⁵ Opća deklaracija o pravima čovjeka, u: Juraj Hrženjak, Međunarodni i evropski dokumenti o ljudskim pravima. Čovjek i njegove slobode u pravnoj državi, Zagreb, 1992., str. 123.

⁶ Isto.

⁷ Ivan Pavao II., Stota godina (Centesimus annus), Enciklika, Kršćanska sadašnjost, br. 53.

Za vrijeme pripreme *Opće deklaracije o ljudskim pravima* kao jedan od savjetnika francuske delegacije djelovao je apostolski nuncij u Parizu Angelo Giuseppe Roncalli, od 1958. papa Ivan XXIII. René Cassin je svjedočio o diskretnim osobnim ohrabrenjima koja su za vrijeme priprema *Opće deklaracije o ljudskim pravima* dolazile od strane nuncija Roncallija.⁸ Upravo će taj nuncij Roncalli kao Papa Ivan XXIII. 1963. godine izdati encikliku "Pacem in terris" ("Mir na zemlji") koja se s pravom naziva "velika katolička povelja ljudskih prava".⁹ Ovom enciklikom Papa Ivan XXIII. reagira na dramatičnu prijetnju koja je nastala kubanskom krizom i koja je u jesen 1962. dovela svijet na rub atomskog rata. U ovoj enciklici Papa Ivan XXIII. ne samo da priznaje utemeljenje Ujedinjenih Naroda ("Pacem in terris" br. 142.) i nastojanje oko osiguranja mira i ljudskih prava nego posebice naglašava izvanredno značenje *Opće deklaracije o ljudskim pravima*. Papa Ivan XXIII. naglašava u broju 144.:

"(...) naše je mišljenje da tu Povelju valja smatrati kao korak i prilaz k uspostavi pravno-političkog uređenja svjetske zajednice. U njoj se, naime, svim ljudima uopće svečano priznaje osobno dostojanstvo i potvrđuje pravo svakoga čovjeka da slobodno istražuje istinu, da udovoljuje zahtjevima poštenja, ispunja dužnost pravde, živi životom dostojnim čovjeka i tomu slično."

Enciklika ide i korak dalje od samog priznavanja *Opće deklaracije o ljudskim pravima* i u prvome dijelu pod nalovom "Poredak među ljudima" (od broja 8. do broja 45.) navodi vlastitu povelju ljudskih prava koja u usporednoj analizi s *Općom deklaracijom o ljudskim pravima* pokazuje uočljivu sličnost sve do doslovnog preuzimanja formulacija.¹⁰ Ovime se vrednuje *Opća deklaracija o ljudskim pravima* a istovremeno se samostalno usvajaju ljudska prava u horizontu vlastite katoličke tradicije, iznova otkrivaju i podlažu *relecturi*.

- Poruka *Opće deklaracije* i enciklike "Pacem in terris" - da je za osiguranje mira, potrebno osigurati ljudska prava - nije izgubila na snazi i aktualnosti i u našem turbulentnom vermenu. Kao što preambula *Opće deklaracije o pravima čovjeka* ističe "priznavanje urođenog dostojanstva i jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske obitelji temelj [je] slobode, pravde i mira u svijetu."¹¹

⁸ Marianne Heimbach-Steins, *Menschenrechte in Gesellschaft und Kirche. Lernprozesse – Konfliktfelder – Zukunftschancen*, Mainz 2001, 15.

⁹ Pinto de Oliveira, C.J., *Das Evangelium und die Menschenrechte*. Aus: Höffe, Ottfried u.a. (Hrsg.), *Johannes Paul II. und die Menschenrechte. Ein Jahr Pontifikat*. Freiburg 1981, 60-91. 69.

¹⁰ Jean-Yves Calvez, *Johannes XXIII. und die Menschenrechte*. Mannheim 1966.,19.

¹¹ *Opća deklaracija o pravima čovjeka*, u: Juraj Hrženjak, *Međunarodni i evropski dokumenti o ljudskim pravima. Čovjek i njegove slobode u pravnoj državi*, Zagreb, 1992., str. 123.

Zalaganje Crkve za ljudska prava, posebno politička, bilo je evidentno u Hrvatskoj u teškom razdoblju komunizma. Za razliku od *Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima* bivša Jugoslavija nije bila potpisnica *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima* (1966.) što odražava realnost kršenja političkih i građanskih prava posebice vjernika koji su tretirani kao građani drugoga reda. Upravo iskustvo totalitarnih sistema pokazuje strahovite dosege struktura koje su formalno sagrađene ali ne za čovjeka nego *mimo* čovjeka pod izlikom ostvarenja nekog višeg instrumentalno formuliranog cilja. To je teška povijesna lekcija koju treba uvijek imati pred očima da se iste greške ne bi ponovile. Katolička Crkva priznaje važan civilizacijski doseg formuliran u preambuli *Opće deklaracije o ljudskim pravima* (1948.) gdje je naglašeno da je bitno da prava čovjeka budu zaštićena pravnim poretom kako čovjek ne bi bio primoran da kao kranjem izlazu pribjegne pobuni protiv tiranije i ugnjetavanja.

U kontekstu današnje obljetnice važno je spomenuti još jedan dokument: Deklaracija o slobodi vjerovanja *Dignitatis humanae* ni skoro pedeset godina od njenog proglašenja nije ništa izgubila na značenju i važnosti. Kao i tada, na kraju II. vatikanskog koncila i u bremenitom ozračju hladnoratovske napetosti, antikolonijalne borbe kao i mijenjanja religijske slike svijeta zbog sve snažnije migracija, tako ni danas, u ozračju u kojem je odnos prema religiji sve sumnjičaviji ne samo zbog njenog nasilnog potencijala u nekim izričajima, nego i zbog nesnalaženja sekularnih elita i društava sa ovim temeljnim pitanjem ljudskoga života, misli i društvenog potencijala, pitanje slobode nije ništa manje važno.

Zapravo, jer se radi o «prvoj» i često «zaboravljenoj» slobodi i temeljnom ljudskom pravu ono postaje sve važnijim upravo pred novim izazovima koji se pred slobodu vjerovanja postavljaju. A ti se izazovi po našem mišljenju mogu smjestiti u dva temeljna područja: pokušaj svođenja slobode vjerovanja na čisto obrednu slobodu tj. na mogućnost da se kroz ta sloboda živi samo i prvenstveno kroz slobodu obreda te kao privatni, osobni čin i na sve veći pokušaj da se sloboda vjerovanja pod izlikom uvođenja i promoviranja nekih drugih prava za koje nismo sigurni mogu li se definirati kao temeljna ljudska prava, ograniči od strane države i zakonodavca. Upravo u takvom ozračju *Dignitatis humanae* nas uči da je sloboda vjerovanja temeljno ljudsko pravo koje mora biti imuno od utjecaja sa strane države i političke moći i koji svoj izričaj nalazi i u osobnom i u društvenom području. Ona podrazumijeva slobodu savjesti da ispovijeda vjeru i u njenoj društvenoj pojavnosti bez opasnosti prisile. Sloboda vjerovanja stoga podrazumijeva i traži po svojoj nutarnjoj logici ne samo slobodu ljudske osobe nego i *libertas Ecclesiae*. Bez te slobode Crkve u slobodnom društvu ne može se razumijeti sloboda vjerovanja kao niti važnost i domet *Dignitatis humanae*. Često se upravo

ova dimenzija slobode vjerovanja zanemaruje što posebice pokazuju rasprave u Sjedinjenim Američkim Državama. Stručnjaci poput Thomasa F. Farra, direktora Projekta vjerske slobode u Berkley centru za religiju, mir i svjetske poslove na sveučilištu Georgetown, smatraju da bi međunarodna politika, posebice ona SAD-a trebala više pažnje u svom diplomatskom djelovanju posvetiti pitanju slobode vjerovanja zato što je to pitanje u mnogim društvima veoma važno te može biti izvorom političke nestabilnosti. Pri tome Farr, koji je i sam mnoge godine proveo u diplomaciji, ističe kako je neshvaćanje važnosti slobode vjerovanja u diplomatskim krugovima rezultat političke korektnosti, nedostatka maštovitosti i ravnodušnost. Sekularne elite, napominje Farr, tretiraju religiju kao privatnu stvar, neku vrstu terapije, ali ne kao nešto što treba posebnu pravnu i političku zaštitu, a i sama američka politička kultura drži da je odvojenost države od crkve nešto što sprječava utjecaj religije na politiku i na diplomaciju. No, on smatra da bi američka politika i diplomacija morala više pažnje posvetiti pitanju slobode vjerovanja kao pitanju koje s pravilnim pristupom može pomoći jačanju demokracije i vladavine prava. «Za SAD ulozi su dovoljno visoki i troškovi dovoljno razumni za visoko prioritetan razvoj strategije slobode vjerovanja u svijetu. Premda se po zakonu od 1998. traži da se promovira sloboda vjerovanja američka je diplomacija u stvarnosti postigla veoma malo. Sadašnja administracija, premda je izrekla neke simpatične govore o ovom pitanju, uložila je svoje energije i sredstva u promociju «LBGT» interesa, ne slobodu vjerovanja. Obami je trebalo dvije i pol godine da imenuje svog veleposlanika za slobodu vjerovanja, Suzan Johnson Cook i tada je bila zakopana duboko u birokraciji, s malo autoriteta i sredstava. Jasno je da je Obamina administracija podredila slobodu vjerovanja težnjom za međunarodnim ostvarenjem onoga što vjeruje da je veće pravo».¹² Kako u svom članku ističe i Jodok Troy, upravo zbog sekularističkog pristupa znanosti svim pitanjima čovjeka i društva često se upravo pitanja važnosti religije u kontekstu međunarodnih odnosa, a posebice važnost uloge Katoličke Crkve, njenog socijalnog nauka kao i međunarodne politike koju vodi Sveta Stolica podcjenjuje, a ne vidi se koliko može pridonijeti ne samo promoviranju slobode vjerovanja nego i razvoju stabilnih, demokratskih društava.¹³

¹² T. F. FARR, Religious Freedom Abroad, u: *First Things*, 23 (2012.) 3, str. 23. Usp. T. F. FARR, *World of Faith and Freedom. Why International Religious Liberty Is Vital to American National Security*, Oxford University Press, New York, 2008.

¹³ Usp. J. TROY, Catholic Church: An Underestimated and Necessary Actor in International Affairs, u: *Georgetown Journal of International Affairs*, 9 (2008.) 1, str. 66.; R. B. SHELLY, The Vatican's Role in Global Politics, u: *The SAIS Review of International Affairs*, 24 (2004.) 2, 149-162.